

ЎЗБЕКСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ЖОҒАРЫ БІЛІМ, ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ИННОВАЦИЯЛАР МИНИСТРЛИГІ
ШЫРШЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ПЕДАГОГИКА УНИВЕРСИТЕТИ

ТІЛ БІЛІМІ НЕГІЗДЕРІ

ОҚУ БАҒДАРЛАМАСЫ

Білім саласы:	100000 – Білім
Оқыту саласы:	110000 – Білім
Оқыту бағыты:	60110800 – Ана тілі мен әдебиеті (қазақ тілі және әдебиеті)

Шыршық-2024

Пән/модуль коды TilAs 1106		Оқу жылы 2024/2025	Семестр 1	Кредит 6	
Пән/модуль түрі Міндетті		Оқыту тілі: Қазақ тілі		Апталық сағат 4	
1.	Пәннің аты	Аудитория жаттығулары (сағат)		Өзіндік білім (сағат)	Жалпы жүктеме (сағат)
	Тіл білімі негіздері	60		120	180
2.	I. Пәннің мазмұны Пәнді оқытудан мақсат – лингвистикалық ойлау қабілетін қалыптастыратын жалпы методологиялық сипаттағы күрделі мәселелерді түсіну, тілдің мәні және тіл бөлшектерінің семиологиялық табиғаты, тілдің дамуы мен коммуникативтік қызметі, тіл-ойлау-ақиқат, тіл және қоғам, басқа да коммуникативтік құралдар мәселелерін танып білу. Пәннің міндеттері – негізделген және қалыптасқан теориялық білімдерін жинақтай білу, ғылыми идеяларға сын көзбен қарап дәлелдей алу және концепциялар мен теорияларды талдай білуге дағдыландыру. II. Негізгі теориялық бөлім (лекция жаттығулары) II.1. Пән құрамына төмендегі тақырыптар енеді: 1-тақырып. Тіл білімі және оның салалары. Тіл білімі ғылымының әр түрлі салалармен байланысы. Тіл білімі немесе лингвистика – тіл және оның даму заңдары туралы ғылым.Тілдің анықтамасы және оның мәні мен қызметі. Тілдің табиғаты қоғамдық, әлеуметтік мәні және қызметі. Тіл дыбыстары күрделі құбылыс. 2-тақырып. Тілдің анықтамасы және оның мәні мен қызметі. Тілдің құрылымдық және жүйелік қасиеттері Тілдің қоғамдық қызметі. Тіл мен ойлаудың шығуы мен дамуы туралы. Тілдің таңбалық сипаты. Тілдің құрылымдық және жүйелік қасиеттері. 3-тақырып. Тілдің тарихи дамуы. Тілдің тарихы мен қоғам тарихының байланыстылығы. Тіл – қоғамдық құбылыс.Тілдердің қарым-қатынасы және өзара әсері. Тілдердің араласуы. Тілдердің тоғысуы. 4-тақырып: Фонетика. Фонетиканың нысаны мен салалары. Дыбыстардың акустикалық және артикуляциялық қасиеттері. Буын және оның түрлері. Екпін. Дыбыстардың үндесуі. 5-тақырып: Фонетикалық құбылыстар. Аккомодация.Ассимиляция.Диссимиляция.Сингорманизм.Диереза.Эпентеза. Протеза. Эпитеза. Редукция. Элизия. Апакопа.				

6-тақырып. Графика. Орфография. Орфоэпия.

Фонетикалық принцип. Дәстүрлік принцип. Морфологиялық принцип.

7-тақырып: Лексикология және оның түрлері мен салалары

Лексикологияның негізгі объектісі – сөз. Сөз мағыналарының өзгеру себептері

8-тақырып: Сөз мағыналары және олардың жасалу заңдылықтары.

Полисемия. Функционалды семантика заңы. Ұқсату заңы. Сөз мағынасының кеңеюі мен тарю заңы.

9-тақырып: Сөз мағынасының ауыспалы және келтірінді топтары.

Метафоралық мағына. Метонимиялық мағына. Синекдохалық мағына. табу мен эвфемизм.

10-тақырып: Сөздердің лексикалық және семантикалық топтары.

Омонимдер. Антонимдер. Синонимдер. Қазақ тілінің сөздік құрамы мен сөздік қоры. Негізгі сөздік қор. Араб-парсы тілдерінен енген сөздер, Орыс тілінен енген сөздер. Қазақ тілі лексикасының стильдік топтары.

11-тақырып: Фразеология және оның түрлері.

Фразеология – лингвистиканың үлкен бір саласы. Фразеологиялық оралымдардың түрлері

12-тақырып: Лексикография және сөздіктердің түрлері туралы түсінік.

Лексикография. Лексикография және сөздіктер туралы түсінік. Лексикография - тілдің лексикасымен тығыз байланысты.

13-тақырып. Грамматика және оның салалары.

Сөздердің морфологиялық құрылымы. Сөз құрамы мен морфемалар туралы түсінік. Аффикстер және олардың түрлері. Грамматикалық форма мен грамматикалық мағына туралы.

14-тақырып. Жазу және оның даму кезеңдері.

Жазудың шығуы. Жазу және жазба тіл. Тіл өзінің қатынас құралы болу қызметін ауызша түрде де. жазбаша түрде де атқара алады. Жазу - адамдардың кеңістік пен уақытқа тәуелді болмай, өмірдің барлық саласында кең түрде қарым-қатынас жасауына мүмкіндік беретін құрал. Графика. Орфография, Транскрипция, Транслитерация.

15-тақырып. Тілдердің классификациясы.

Дүние жүзінде үш мың шамасында тіл бар деп есептелінеді. Тіл білімінде дүние жүзіндегі тілдер екі түрлі тұрғыдан топтастырылады. Тілдерді салыстырмалы – тарихи тұрғыдан зерттеудің барысында XIX ғасырдың басында салыстырмалы - тарихи тіл білімі пайда болды. Тілдердің генеалогиялық классификациясы салыстырмалы-тарихи тіл білімінің деректері мен жетістіктеріне сүйене отырып, дүние жүзіндегі тілдерді олардың шығу тегі.

III. Практикалық жаттығулар бойынша әдістемелік нұсқау және ұсыныстар

Практикалық жаттығулар үшін төмендегі тақырыптар ұсынылады:

1. Тіл білімі және оның салалары. Тіл білімі ғылымының әр түрлі салалармен байланысы. Тіл білімі немесе лингвистика – тіл және оның даму заңдары туралы ғылым.
2. Тілдің анықтамасы және оның мәні мен қызметі. Тілдің құрылымдық және жүйелік қасиеттері. Тілдің қоғамдық қызметі. Тіл мен ойлаудың шығуы мен дамуы туралы. Тілдің таңбалық сипаты.
3. Тілдің тарихи дамуы. Тілдің тарихы мен қоғам тарихының байланыстылығы. Тіл – қоғамдық құбылыс. Тілдердің қарым-қатынасы және өзара әсері. Тілдердің араласуы. Тілдердің тоғысуы.
4. Фонетика. Фонетиканың нысаны мен салалары. Дыбыстардың акустикалық және артикуляциялық қасиеттері. Буын және оның түрлері. Екпін. Дыбыстардың үндесуі.
5. Фонетикалық Аккомодация. Ассимиляция. Диссимиляция. Сингорманизм.
6. Графика. Орфография. Орфоэпия. Фонетикалық принцип. Дәстүрлік принцип. Морфологиялық принцип.
7. Лексикология және оның түрлері мен салалары. Лексикологияның негізгі объектісі – сөз. Сөз мағыналарының өзгеру себептері
8. Сөз мағыналары және олардың жасалу заңдылықтары. Полисемия. Функционалды семантика заңы. Ұқсату заңы.
9. Сөз мағынасының ауыспалы және келтірінді топтары. Метафоралық мағына. Метонимиялық мағына. Синекдохалық мағына. Табу мен эвфемизм.
10. Сөздердің лексикалық және семантикалық топтары. Омонимдер. Антонимдер. Синонимдер. Қазақ тілінің сөздік құрамы мен сөздік қоры. Негізгі сөздік қор.
11. Фразеология және оның түрлері. Фразеология – лингвистиканың үлкен бір саласы. Фразеологиялық оралымдардың түрлері
12. Лексикография және сөздіктердің түрлері туралы түсінік. Лексикография. Лексикография және сөздіктер туралы түсінік. Лексикография - тілдің лексикасымен тығыз байланысты.
13. Грамматика және оның салалары. Сөздердің морфологиялық құрылымы. Сөз құрамы мен морфемалар туралы түсінік. Аффикстер және олардың түрлері.
14. Жазу және оның даму кезеңдері. Жазудың шығуы. Жазу және жазба тіл. Тіл өзінің қатынас құралы болу қызметін ауызша түрде де, жазбаша түрде де атқара алады. Графика. Орфография, Транскрипция, Транслитерация.
15. Тілдердің классификациясы. Дүние жүзінде үш мың шамасында тіл бар деп есептелінеді. Тілдердің генеалогиялық классификациясы

Практикалық жаттығулары мультимедиа құрылмалармен жабдықталған аудиторияда бір академиялық топта бір профессор-оқытушы тарапынан өтілуі қажет. Жаттығулар актив және интербелсенді әдістер көмегімен өтілуі, сәйкес түрде педагогикалық және ақпарат технологиялардан қолдану мақсатқа сай.

IV. Өзіндік білім және өзіндік жұмыстар

Аудиториядан тыс уақытта орындалатын өзіндік жұмыстар төмендегі критерийлер бойынша орындау ұсынылады:

- Конспект жазу;
- Глоссарий түзу;
- Индивидуал және ұжымдық жұмыс;
- Кейс-тапсырмаларын орындау;
- Тақырыпты портфолиоар түзу;
- Интернет желісінен материалдар топтау;
- Тақырыпқа сай кестелер дайындау;
- Реферат жазу;
- Презентация (слайд) жасау;

Білім бағытының (мамандық)тың негізінен келіп шығып, өзіндік жұмыстарының басқа түрлерінен де пайдалануға болады.

Ұсынылатын өзіндік жұмыс тақырыптары:

1. Тілдің табиғаты туралы көзқарастар.
2. Әлем тілдерінің картасы. Тілдерді топтастыру, семьялық тілдер.
3. Тіл мен ойлаудың өзара қарым-қатынасының күрделілігі.
4. Тіл – ерекше таңбалық жүйе.
5. Сөз таптарының шығуы мен дамуы.
6. Тілдің дамуындағы - жазудың рөлі.
7. «Тілдердің генеологиялық классификациясы» тақырыбына қосымша әдебиеттер дайындау.
8. Терминдер сөздігін толтыру. Сөздікпен жұмыс істеу.
9. Тілдердің типологиялық классификациясы.
10. Фразеологиялық оралымдардың түрлері олардың пайда болу шығу негіздері.
11. Грамматика және оның салалары, сөздің морфологиялық құрылымы.
12. Тілдерді зерттеудің салыстырмалы тарихи методы.
13. Тіл дыбыстары және олардың түрлері. (дауыстылар мен дауыссыздар).
14. Тілдің құрылымдық және жүйелік қасиеттері.
15. Дыбыстардың өзгеруі. Фонетика және оның салалары.

3.	V Пәнді оқыту нәтижесінде (қалыптасатын компетенциялар) Пәнді меңгеру нәтижесінде студент: • Тіл білімінің өзекті мәселелерін білуі, тіл білімі тарихының даму және қалыптасу сатылары, бағыттары және концепция мәселелерін түсіну білу сияқты білімге ие болуы; (білім) • Алған білімдерін практикада қолдана білу, негізделген және қалыптасқан теориялық білімдерін жинақтай білу, білімді практикада қолдана білуі, дағды қалыптастыруға ие болуы; (дағды) • Тілді талдаудың негізгі әдістерін меңгеру, теориялық талдау жасай алу ептілігіне ие болуы керек. (ептілік)
4.	VI. Оқыту технологиялары мен әдістері: • лекциялар; • интербелсенді әдістер; • тақырып бойынша кейс-сатдилар • семинарлар (СТО, проблемалы оқыту, сұрақ-жауап, т.б.); • топтық жұмыс; • презентация жасау.
5.	VII. Кредиттерді алу үшін талаптар: Пәнге тиісті теориялық және әдістемелік ұғымдарды толық игеру, талдау нәтижелері бойынша дұрыс шешім қабылдау, үйреніліп жатқан тақырып бойынша өзіндік ой-пікір айту және ағымдағы, аралық бақылау қалыптарында берілген тапсырмаларды орындау, қорытынды бақылау бойынша жазбаша жұмысты тапсыру.
6.	VIII. Негізгі және қосымша оқу әдебиеттер мен ақпарат деректері Негізгі әдебиеттер: 1. Байкабилов У. Тіл білімінің негіздері. Ташкент. 2023. 2. Хасенов Ә. Тіл білімі. Алматы, «Санат», 2003. Көмекші әдебиеттер: 3. Аханов К. Тіл білімінің негіздері – Алматы, 1993. 4. Кузембаев К. Қазақ тілі терминдерінің салалық-ғылыми түсіндірмелі сөздігі. – Алматы, «Мектеп», 2007. 5. Маманов Ы. Қазақ тіл білімінің мәселелері. А.: «Арыс», 2007. 6. Жұбанов А. Қолданбалы тіл білімінің мәселелері. А.: «Арыс», 2008. 7. Қордабаев Т. Түркология және қазақ тіл білімі. Алматы, 1998. 8. Сыздықова Р. Қазақ әдеби тілінің тарихы XVIII-XIX ғ. Алматы: Ана тілі, 1994. 9. Сыздықова Р. Қазақ тілінің анықтауышы. Астана, 2000. Ақпарат ресурстары: http://www.edu.uz http://www.uzedu.uz http://www.gov.uz

	www.pedagog.uz www.cspi.uz www.pedagog.uz www.edu.uz www.natlib.uz (A.Navoiy nomidagi O'z.MK) www.ziyonet.uz - Ziyonet axborot-ta'lim resurslari portali
7.	Шыршык мемлекеттік педагогика университеті тарапынан істеп шығылған және университет Кеңесінің 2024 жыл " <u>29.08</u> " <u>1</u> дағы қаулысымен бектілген.
8.	Пән/модуль үшін жауапты: У.Байқабылов – ШМПУ-дің, “Өзбек тіл білімі” кафедрасы доцент м.а.
9.	Пікір білдірушілер: Б.Бекниязов - НМПИ, “Қазақ тілі және әдебиеті” кафедрасы доценті, ф.ф.ф.д. (PhD) Б.Сайфуллаев - ТМПУ, “Қазақ тілі және әдебиеті” кафедрасы оқытушысы.